

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ І МЕХАНІЗМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Здійснено аналіз особливостей формування сучасної інноваційної політики держави, її значення в модернізації національної економіки. Обґрунтовано пропозиції щодо посилення впливу механізмів реалізації інноваційної політики на активізацію інноваційної діяльності.

Ключові слова: державне регулювання, інноваційна політика, інвестиції, конкурентоспроможність, фінансові ресурси.

Сучасні тенденції розвитку вітчизняної економіки вимагають наукового обґрунтування заходів подолання наслідків кризового стану економіки і пропозицій щодо ефективної моделі економічного зростання, відновлення конкурентних переваг у світовому економічному просторі. Для вирішення цих завдань велике значення має інноваційна складова конкурентоспроможності національної економіки. Саме на інноваційно-інвестиційний розвиток в умовах ринкової трансформації економіки робилася ставка ідеологами перетворень національної інноваційної системи. Стверджувалося, що варто лише замінити планово-розподільчі відносини ринковими і економіка автоматично перейде на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку.

Проте інноваційне спрямування розвитку національної економіки виявило чисельні суперечності і аж ніяк не виправдало очікування нарощування нею конкурентних переваг. Більш того, до численних проблем минулого (несприятливість суб'єктів господарювання до інновацій, інерційність інноваційної системи, уповільненість реалізації новітніх наукових рішень і запровадження технологій) додалися нові, пов'язані з втратою багатьох наукових шкіл, недофінансуванням науки, обмеженістю інвестиційних джерел інноваційного розвитку.

Неоднозначні результати непродуманої лібералізації науково-технічної сфери, відсутність мотивованості більшості суб'єктів господарювання в активізації інноваційної діяльності висуває на чільне місце участь держави в розв'язанні цих та інших суперечностей. Політика державного невтручання як показує світовий досвід, неминуче призводить до виникнення різного роду суперечностей, що здатні негативно вплинути на цілісність національної економіки, її конкурентоспроможність. Саме тому у фаховій літературі з проблем сучасної економічної теорії та державного управління склався вагомий напрям дослідження – інноваційна політика держави. Теоретичні та прикладні питання щодо цього напрямку знайшли своє відображення у наукових працях Г. Андрощука, В. Базилевича, В. Бодрова, В.Гейця, О. Лапка, Б. Маліцького, Я. Жаліла, О. Жиленської, О. Осечького, В. Семиноженка, В. Сіденка, Л. Федулової, Д. Черваньова, А. Чухна та інших. Незважаючи на значну кількість опублікованих праць та їх наукову і практичну цінність не вирішеними частинами проблеми інноваційної політики держави є теоретичні основи державної інноваційної політики, а

саме: понятійний апарат, який використовується для відображення діяльності держави, наукові і методичні витoki, сфери впливу держави, критерії ефективності державної інноваційної політики.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних витоків формування інноваційної вітчизняної політики, визначення перспективи її розвитку та сучасних механізмів реалізації, ефективності застосування форм прямого та непрямого регулювання.

Виклад матеріалу доцільно починати із з'ясування характеру взаємозв'язку між конкурентоспроможністю національної економіки і інноваційним розвитком. Адже інноваційна діяльність спрямована на використання і комерціалізацію наукових досліджень та розробок, яка зумовлює випуск на вітчизняний і світовий ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг. Це пояснюється змістом стратегічних завдань державної економічної політики, місця і ролі її важливої складової – інноваційної політики. Якщо економічна політика в цілому відображає систему соціального – економічних цілей розвитку країни, основні завдання, засоби їх досягнення, механізми реалізації, то державна інноваційна політика визначається, згідно із Законом України "Про інноваційну діяльність" як державне управління процесом створень сприятливих умов для інноваційної діяльності, формування інноваційних ідей і проектів, конструювання науково – дослідних зразків нововведень, їх освоєння і просування на ринок [1].

Таке законодавче визначення інноваційної політики відображає її управлінський, регулятивний аспект. У широкому розумінні державну інноваційну політику автори визначають як з окремих позицій, так і з позицій поєднання різних підходів – інституціонального, системного, функціонального та ін., визначають цілі розвитку інноваційної сфери країни та обґрунтовують вибір і застосування адекватних інструментів впливу для їх досягнення [2, с 300], сукупності форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення сприятливих умов для ефективного відтворення, розвитку і використання науково – технічного потенціалу країни, формування взаємозв'язаних механізмів законодавчого, інституційного і ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів. Набір інструментів інноваційної політики залежить від обраної інноваційної моделі – чітко визначеного зразка, певного ідеального об'єкту, який держава прагне побудувати.

Отже, форми і методи діяльності держави в інноваційній сфері залежать від досягнутого рівня науково – технічного потенціалу країни, цілеспрямованості системи макроекономічного управління інноваційними процесами, послідовним формуванням попиту на інновації та визначення шляхів їх задоволення. Ефективність державної інноваційної політики, форм і методів підтримки і стимулювання інноваційної діяльності визначається передусім, темпами і якістю економічного зростання, конкурентоспроможністю національної економіки.

Зазначимо, що втрата Україною позитивної динаміки економічного розвитку свідчить про неефективність і невизначеність моделі державної інноваційної політики.

Серед відомих моделей інноваційної політики (стратегії "перенесення", стратегії "запозичення", стратегії "нарощування") економіці України в найбільшій мірі відповідає стратегія "нарощування" [3, с. 95], у відповідності з якою змінюється ставлення до темпів та визначення основних напрямів науково – технічного розвитку. Але протягом тривалого періоду інноваційні процеси не впливають на темпи і якість економічного зростання, конкурентоспроможність системи державного регулювання інноваційної діяльності. Так, впродовж 2001 – 2002 рр. мало місце зниження темпів приросту ВВП на 4%, тоді як питома вага інноваційно активних підприємств та обсяг реалізованої продукції за цей період збільшилися на 0,3% та 0,2% відповідно. У 2002 – 2004 рр. ВВП зріс на 6,9%, проте питома вага інноваційно активних підприємств скоротилась на 4,6%, а обсяг реалізованої інноваційної продукції знизився на 1,2%. У 2005 – 2008 рр. в Україні продовжувалось економічне зростання, але рівень інноваційної активності демонстрував відносну стабільність. У 2009 -2011 рр. відбулось значне зниження ВВП – на 18% та 4% відповідно, у той же час в інноваційній сфері суттєвих змін не відбулось. Це дозволяє зробити висновок про відсутність прямого та зворотного зв'язку між динамікою ВВП і інноваційною активністю підприємств, оскільки частка підприємств, що займаються інноваціями і обсяг інноваційної продукції вкрай малі [4, с. 77]. Аналогічний зв'язок простежується і між конкурентоспроможністю національного економічного форуму, за рівнем конкурентоспроможності у 2012 – 2013 рр. Україна посідає 73 місце, в той час як Росія – 67, Казахстан – 51, а Польща – 41 місце серед 134 країн світу [5, с. 13-14].

Враховуючи притаманний українській економіці ресурсний дефіцит, несприятливий інвестиційний клімат, особливого значення набуває стимулююча політика держави в інноваційній сфері, постійний моніторинг стану етапів повного життєвого циклу інновацій у різних галузях економіки. При цьому рівень інноваційного розвитку оцінюється з позицій його впливу на конкурентоспроможність як окремих галузей, так і інноваційної економіки в цілому. Тому формування державної інноваційної політики включає чіткого визначення ефективних шляхів реалізації моделі інноваційного розвитку, складовими якої є:

- науково-технічне прогнозування, сутність якого полягає у визначенні параметрів різних об'єктів науки й техніки в стратегічній перспективі на основі вивчення тенденцій розвитку і потреб виробництва. Це дозволяє визначити пріоритетні напрями науково-технічної і інноваційної діяльності. На цій основі розробляються державні науково-технічні програми, до складу яких включають завдання державним установам, державні замовлення недержавним науково-дослідним і проектним організаціям. При цьому важливо визначити технологічні ланцюжки створення доданої вартості, яка здатна забезпечити зростання людського, інтелектуального і соціального капіталу;
- визначення джерел фінансування інноваційної діяльності, адекватної прийнятої концепції модернізації економіки, домінуючої форми власності на ринку

науково-технічної продукції. Так ринок державних замовлень науково-технічної продукції передбачає централізоване фінансування та інвестування народногосподарських проєктів. І навпаки: орієнтування переважно на формування попиту на науково – технічну продукцію недержавного сектору передбачає низьку норму включення доходу суб'єктів господарювання, використання преференцій і пільг для інноваційно активних підприємств.

- врахування відповідності нововведень можливостям промислового потенціалу і рівню економічного розвитку. Так відсутність необхідної динаміки виробничої сфери призводить до зниження платоспроможного попиту на нововведення, а спад рівня розвитку економіки призводить до звуження можливостей держави на фінансування науково-технічної діяльності, дорожчання кредитів для здійснення інноваційних проєктів. Так, якщо у 2008 р. обсяг інноваційних витрат становив 11994, 2 млн. грн., то у 2009 – 2010 рр. (період відновлення після кризи) він знизився до 7949,9 млн. грн. та 8045,5 млн. грн.. відповідно, а у більш сприятливому 2011 р. він знову зріс до 14333,9 млн. грн. [6, с. 324]. Характерним при цьому є зменшення витрат на внутрішні і зовнішні науково-дослідні роботи при одночасному зростанні питомої ваги витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – з 63,9% у 2008 р. до 73,2% у 2011р.

Зазначимо, що наведені складові не вичерпують зміст діяльності держави щодо формування інноваційної моделі розвитку, а лише окреслюють масштабність і складність завдань інноваційної політики. В процесі реалізації державної інноваційної політики необхідно створити умови для примноження науково-технічного потенціалу, забезпечити його максимальну віддачу в інноваційному розвитку. Передусім це стосується науково – технічних кадрів : адже проблема їх нестачі, особливо в секторі інформаційних технологій, є актуальною для будь – якої країни, незалежно від рівня розвитку. Такі країни як США, Японія, Німеччина та інші намагаються вирішити цю проблему за рахунок припливу емігрантів, які мають необхідні професійні й кваліфікаційні дані. В Україні, незважаючи на збереження значної частини наукового потенціалу і визнаних у світі наукових шкіл в таких сферах як розробка нових матеріалів, біотехнологій, електрозварюванні, інформатиці та інших сферах, негативні тенденції останніх двох десятиріч ускладнюють реалізацію державної інноваційної політики. Так, втричі скоротилася кількість науково-інженерних кадрів, чисельність виконавців технологічних досліджень. Відбулися структурні зміни в розподілі науковців вищої кваліфікації: лише 0,3% задіяне у виробничій сфері, а більшість вчених зосереджено в освітянській сфері.

Спостерігається значний відтік наукових кадрів за кордон. Тому особливого значення набуває необхідність суттєвого підвищення заробітної плати науковців, освітан та науково-інженерних кадрів, встановлення залежності її рівня від результатів науково-технічної і інноваційної діяльності. Доцільно запровадити систему конкурсного (грантового) бюджетного фінансування робіт і досліджень інноваційних груп у складі закладів освіти та науки, малих форм у виробничій сфері.

Не відповідає потребам технологічного оновлення національної економіки переважання підготовки наукових кадрів у галузях суспільних наук проти природничих та технічних спеціальностей. Все це істотно впливає на обсяг науково – технічних робіт, який зменшився в 4 рази.

Ще більш проблематичним є питання впровадження і ринкового освоєння нововведень, фінансове, інвестиційне та ресурсне забезпечення інноваційних процесів (табл.1).

Таблиця 1

Впровадження нових технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції у промисловості

	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Впроваджено нових технологічних процесів	2936	1403	1727	1808	1145	1419	1647	1893	2043	2510
Освоєно виробництво інноваційної продукції найменувань	11472	15323	3978	3152	2408	2526	2446	2685	2408	3238

Джерело: [6, с. 325]

Дані таблиці свідчать, що незважаючи на повну позитивну динаміку показників за період з 2000 р. до 2011 р., впровадження і освоєння виробництва інноваційної продукції не досягло рівня 1995 р. Навіть за останні 4 роки (2008 – 2011) обсяг реалізованої інноваційної продукції скоротився з 45830,2 млн. грн. до 42386,7 млн. грн., тобто майже на 8% [6, с. 325]. Тому цілком правомірною є визнання значного відставання національної економіки від економіки розвинутих країн за рівнем інноваційної діяльності [7].

Більшість причин такого незадовільного стану пов'язані з низьким рівнем державного регулювання та фінансування розвитку інноваційної діяльності, а саме: вузькою сферою використання створених інновацій, відсутністю технічної документації, не виправданому очікуванню позитивного ефекту, слабке використання фондowych механізмів формування коштів для фінансування інноваційних проектів. Прорахунки державної інноваційної політики полягають в непослідовності у визначенні пріоритетів економічного розвитку, надання переваги скороченню бюджетного дефіциту замість закладання надійних основ довгострокового зростання економіки.

На наш погляд, вагомим поштовхом до активізації інноваційної діяльності може бути втілення ефективної політики фінансового забезпечення інвестиційних проектів за рахунок Державного бюджету. Це буде своєрідним сигналом для приватного

капіталу, запорукою зниження невизначеності і ризику вкладення інвестиційного ресурсу в інноваційний розвиток.

Проведенню ефективної державної інноваційної політики повинна сприяти національна інноваційна система, що забезпечує інтеграцію освіти, науково – технічної сфери та виробництва високотехнологічної продукції та послуг інноваційній основі. Державна інноваційна політика повинна поєднувати природні переваги країни в науково – технічній сфері зі світовим досвідом подолання критичних відставань в інноваційному розвитку, за діяння механізму перетворення наукових ідей і технічних рішень на комерційні нововведенські продукти, затребувані ринком.

Доцільно удосконалити інституційно-правове забезпечення інноваційної діяльності шляхом узгодження середньострокових пріоритетів інноваційної діяльності з довгостроковими пріоритетами соціально-економічного розвитку країни. Це дозволить зосередити обмежені інвестиційні ресурси на визначених пріоритетах інноваційного розвитку, усунути розбіжності між задекларованими цілями інноваційної політики держави і задіяними механізмами її реалізації.

Важливим є законодавче визначення поняття "кластер", їх класифікації, механізмів формування і функціонування для забезпечення управління процесом інтеграції різних учасників інноваційного процесу. Це прискорить формування інноваційних кластерів наукомістких та високотехнологічних галузей, створити необхідні передумови для структурних змін в економіці.

З проведеного дослідження можна зробити висновок про зростання ролі інноваційної політики держави в модернізації національної економіки, підвищення рівня її конкурентоспроможності. Реалії економічного розвитку України підтверджують доцільність активної участі держави в створенні законодавчих, інституційних та організаційно – управлінських перспектив розвитку інноваційної діяльності. Все більш необхідним стає гнучке поєднання централізованих та ринкових механізмів координації учасників інноваційних процесів.

Перспективи подальших досліджень полягають в розробці критеріїв формування ефективного механізму вибору пріоритетних напрямів науково – технічної і інноваційної діяльності шляхом встановлення їх впливу на темпи та якість економічного зростання. Розробка і використання механізмів активізації інноваційної діяльності повинна виявити ефективність, доцільність застосування кожного із інструментів прямого впливу на суб'єктів господарювання, а також непрямого стимулювання технологічної модернізації виробництва. Це дозволить надати науково обґрунтовані рекомендації для удосконалення інноваційної політики держави в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
2. Міждисциплінарний словник з менеджменту / За ред. Д. М. Черваньова, О. І. Жилінської. – К.: Нічлава, 2011. – 624 с.

3. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Л. І. Федулова. – К.: Основа, 2005 – 522 с.
4. Сизоненко В. О. Механізми активізації інноваційної діяльності інтегрованих структур / В. О. Сизоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 27, том 1 / за заг. ред. проф. Єханурова Ю. Ш., Шегди А. В. – Київ: Видавниче – поліграфічний центр "Київський університет", 2012. – 435 с.
5. The Global Competitiveness Report 2012 -2011 // World Economic Forum. Geneva, Switzerland 2012, pp. 13-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport-2012-13.pdf.
6. Статистичний щорічник України за 2011 рік. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері" від 10 вересня 2012 року № 691.

Стаття надійшла до редколегії 7.03.13.

Сизоненко В.А., канд. екон. наук, доц.
КНУ ім. Тараса Шевченка, Київ

ИННОВАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И МЕХАНИЗМЫ ЕЕ РЕАЛИЗАЦИИ

Осуществлен анализ особенностей формирования современной инновационной политики государства, ее значение в модернизации национальной экономики. Обоснованы предложения по усилению влияния механизмов реализации инновационной политики на активизацию инновационной деятельности.

Ключевые слова: государственное регулирование, инновационная политика, инвестиции, конкурентоспособность, финансовые ресурсы.

Syzonenko V.A., PhD, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

INNOVATION POLICY AND MECHANISMS FOR ITS IMPLEMENTATION

The author reveals the peculiarities of the modern state policy formation and its place in the national economy modernisation. The article offers suggestions how to reinforce the innovative policy realisation mechanisms to activate innovative activity.

Keywords: state regulation, innovative policy, investments, competitiveness, financial resources.